

HANEDEN EV HALİNE

M. Ali DOKUMACI*

“*Haneden Ev Haline: Türk Evi’nde Mimari Düzenleme, Pratik*” başlıklı kitabında Seyhan Kurt, temel olarak Anadolu şehirleri ekseninde, “Türk evi”nin tarihsel (geleneksel ve modern) dönüşümünü incelemektedir. Metinde, sosyal ve söylemsel olarak birçok farklı anlam çerçevesinde inşa edilen ev kavramının; tarihsel, ekonomik ve kültürel dinamiklere bağlı olarak Anadolu özelindeki konumu irdelenmektedir. Bununla birlikte yazar, (Türk evi özelinde) ev kavramının farklı anlam inşalarına doğru nasıl esnediğini ya da daraldığını gösterirken, aynı zamanda evin hem materyal hem de soyut yönlerine dair önemli analizlerde bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında da ifade edildiği üzere, tıpkı farklı kültürlerin farklı mimari formlarında olduğu gibi, “geleneksel Türk evi olarak tanımlanan imgenin sabit bir mimari form olmadığını, gündelik hayat pratiğiyle iç içe sürekli dönüştüğünü” göstermeyi amaçlayan bu araştırmanın nitelikli bir şekilde amacına ulaştığını söylemek mümkündür.

Giriş ve ana bölümlerinden önce kitap, “*Vakit, Zaman ve Kentsel Mekâna Dair*” başlığıyla başlamaktadır. Burada, moderniteyle birlikte kentsel mekânın dönüşümü ve modern toplumda zaman ve mekânın kullanımı, bellek kavramı ile paralel bir biçimde teorik olarak tartışılmaktadır. Bu tartışmada Antony Giddens, Lewis Mumford, Henri Lefebvre, David Harvey, Paul Connerton, Michelle Perrot, Richard Sennett, Marshall Bergman gibi sosyal inşacı paradigma çatısı altında yer alan düşünürlerin teorileri ile birlikte, Ahmet Hâşim ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yerel yazarların metinlerinden alıntılara yer verilerek, (evrensel) teori ile Türkiye özelindeki pratik arasında bir paralellik kurulmaktadır.

Kitapta, girişten önce yer alan teorik tartışmanın ve giriş metninin ardından toplam üç ana başlık bulunmaktadır. Birinci bölüm “*Geleneksel Yaşam:*

* Doktora Öğrencisi, Charles University, Media and Communication Studies, m.alidokumaci@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9446-5586

Mimari, Tarih ve Gündelik Pratikler”, ikinci bölüm; “*Günümüzde Evler: Düzenleme ve Tüketim*”, üçüncü bölüm ise “*Kentsel Muğlak: Sokak, Mahalle ve Balkon*” olarak başlıklandırılmıştır.

Kitabın ilk bölümünde, geleneksel Anadolu tarzı Türk evlerinin tarihsel bir incelemesi yapılmaktadır. Bölümün temel tartışması, kültürel faktörlerin etkisi de göz ardı edilmeden, farklı biçimlerde inşa edilen (ancak söylemsel olan her materyalde söz konusu olduğu gibi, anlamının sabitletmesinin mümkün olmadığı olumsal bir karaktere sahip olan) ev kavramının, Anadolu coğrafyasındaki geleneksel/kültürel kodlarıyla bağlantılı olarak kamusal ve özel boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söylem teorisi perspektifinden bakıldığında, kamusal ile özel karşıtlığı ev kavramının temel boyutlarından (ya da düğüm noktalarından) birisi olarak ifade edilebilir. Ev söylemine daha geniş bir biçimde bakıldığında, kamusal - özel dışındaki karşıtlıklar ise göçebelik - yerleşiklik, bireysellik - kolektivizm, bilişsellik - duyuşsallık, stabilite - olumsuzluk, ve söylemsel - materyal karşıtlıkları olarak tanımlanabilir. Araştırmanın birinci bölümünde, her ne kadar birtakım çıkarımlarla tüm bu karşıtlıklara kısıtlı oranlarda da olsa değinilse de, kültürel faktörlerin ağırlığıyla orantılı olarak, temelde kamusal - özel ve göçebelik- yerleşiklik boyutları incelenmektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu üzere Anadolu Türk evlerinin (hem söylemsel hem de materyal) inşasının temelinde, tarihsel göçebelik - yerleşiklik hegemonya mücadelesinin izleri gözlemlenmektedir. Örneğin evler, göçebe düşüncenin etkisiyle temelde bir katli olarak inşa edilmiş, daha sonra ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda, daha çok özel alan olarak tasarlanan ek katlar çıkmıştır. Ancak yerleşikliğin bir simgesi olarak ek katlar çıkılmasına rağmen, aynı coğrafyadaki diğer etnik topluluklar ile kıyaslandığında evler bakımsız ve derme çatmadır. Araştırmada da belirtildiği gibi, bunun en önemli sebeplerinden birisinin, (söylemsel materyallerin düşüncede sabitletemeyeceği ve birçok farklı faktör çerçevesinde şekillendiği gerçeği dışarıda bırakılmaksızın) köklü göçebe-şamanik kültürün etkisi olduğu görülmektedir. Bu noktada, göçebe kültürün tarihsel bir kolektif deneyim biçiminde evin olumsal karakterini içselleştirmesi sonucunda, daha çok yerleşikliğin karakteristik özelliklerinden birisi olan uzun

dönemli stabilite kurma tahayyülüne fazlaca sahip olmamasının etkisiyle gerçekleştiği çıkarımı yapılabilir. Benzer bir şekilde, araştırmada tartışıldığı üzere, göçebelikten yerleşikliğe geçişte önemli bir ara mekân olarak avlu ve bahçe ise daha düzenle ve tertipli olmakla birlikte gündelik hayatta önemli bir yer işgal etmektedir.

Seyhan Kurt, avlu ya da bahçenin, ev içi kamusal ile özel dinamikleri öncesinde bir ara mekân olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Dışarı (ve yarı içerisi) karakteri ile doğaya yakınlığı özel alan ile sentezlemektedir. Evin içerisinde ise kamusal – özel dinamikleri farklılaşmaktadır. Giriş kat, geçmişte evin tüm mekanını temsil eden kat olarak kamusal ile ön plana çıkmaktadır. Sofa ve mutfak ise, farklı durumlarda hem kadınların hem de erkeklerin sosyalleşmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, düğün gibi özel günlerde evin içi ve dışındaki kamusal – özel dengesi, kültürün etkisinden ayrı değerlendirilemez. Dolayısıyla kamusal- özel dengesi, haremlik selamlık oturma düzeni temelinde şekillenmektedir. Özetlemek gerekirse, araştırmanın birinci bölümünde geleneksel Anadolu Türk evleri; metin, film ve fotoğraf gibi materyallerle birlikte, katılımcı gözlemci bir araştırmanın bakış açısıyla analiz edilmektedir.

İkinci bölümde ise geleneksel Türk evlerinden süregelen birtakım pratiklerle de birlikte, daha global ve modern ev ideası ile sentezlenen modern Türk evleri incelenmektedir. Dolayısıyla, modern Türk evi denildiğinde, özellikle İç Anadolu söz konusu olduğundan, bir takım biçimsel özellikler yoğun bir biçimde yer değiştirmiş olsa bile, geleneksel yapıların (örneğin oturma odası düzeni ya da mutfak işlerinin döngüsel ritimleri) bir kısmının (şaşırtıcı olmayan bir biçimde) varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Ancak araştırmada vurgulandığı gibi; son çeyrek asırda, özellikle son on beş senedir iktidar tarafından benimsenen neo-liberal politikanın da etkisiyle, kent mekanının mübadele değeri geçmişe kıyasla büyük oranda artmıştır. Bununla bağlantılı olarak da metrekarelerinin küçülmesi ile birlikte modern Türk evlerinin iç tasarımlarının dönüştüğü görülmektedir. Peki araştırmaya göre, bunun temel belirlemeleri nelerdir?

Bunlardan en önemlisi, geleneksel Türk evlerinde olduğu gibi ihtiyaç durumunda kat çıkma gibi bir seçenek olmadığı için, ev mekânının her bir noktasının belirli işlevlere göre, titizlikle parçalara ayrılmasıdır. Aynı şekilde, mekândan tasarruf etmek amacıyla mobilya ve diğer eşyaların tercihleri noktasında da dönüşümler gözlemlenmektedir. Geleneksel oturma biçiminde mobilya olarak sedir ve divan kullanılırken, oturma biçimi odanın üç kösesi olarak, kişilerin birbirlerini görebilecekleri şekilde tasarlanmaktadır. Bununla beraber, modern oturma biçiminde oturma odası, televizyon merkezli olarak tasarlanmakta ve bireyselleşmeyle bağdaştırılan L ya da puf koltuklar tercih edilmektedir. Araştırmanın da gösterdiği üzere, bu tasarım tarzı sadece modern zevkler nedeniyle ile gerçekleşmemekte, aynı zamanda, daha az yer kaplayan ve sade mobilyalar tercih edilerek metrekare olarak küçülen iç mekân üzerinde daha fazla kontrol sağlanması amaçlanmaktadır.

Araştırma, kamusal ile özeline modern Türk evlerindeki yansımaya da değinmektedir. Örneğin (eğer varsa) misafir odaları, ev hanesi dışında yer alan insanlara atfedilmesi nedeniyle özel mekân içerisinde kamusalın en yoğun olduğu yerlerden birisidir. Bunun aksine, oturma odası, hem tasarım hem de kullanım tarzı nedeniyle özel mekâna daha yakındır. Ancak bu noktada araştırmada belirtilmeyen bir detaydan bahsedilebilir: oturma odaları her ne kadar mekânsal olarak ev hanesinin özelinde olsa da mekân tasarımı açısından hala yoğun bir biçimde kamusal öğeler barındıran yerlerdir.

Araştırmanın ikinci bölümünde mutfaklar ve mutfak materyalleri ile ilgili tartışma da önemli bir yer kaplamaktadır. Seyhan Kurt, modern mutfakta, tıpkı geleneksel tarzda olduğu gibi, yaz aylarında ev ekonomisine destek olmak ve kış aylarında da taze ürünlere erişmek amacıyla tursu ve salca gibi gıdalar için konserveler hazırlanarak bir artı-değer üretildiğini ifade etmektedir.

Bununla birlikte mikrodalga, modern evin mutfağındaki en önemli materyallerden birisi konumundadır. Ancak araştırma bu noktada global (modern) ile yerel (geleneksel) arasındaki geçişlerin kültürel faktörlerden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini bize hatırlatmaktadır. Her ne kadar

hemen her evde mikrodalga yer alsa da, mikrodalga Batı'daki kullanımının aksine bazı yemeklerin yapılması ya da su ısıtmak için kullanılmamaktadır. Kullanım amacı genellikle daha önceki günlerde pişirilen ev yemeklerinin ısıtılması ile kesitlidir.

İkinci bölümün sonunda ise gurbetçi evlerinden bahsedilmektedir. Ancak ikinci bölümün bu kısmı ile, "*Kentsel Muğlak: Sokak, Mahalle ve Balkon*" başlıklı üçüncü bölüm, incelemenin diğer kısımlarına oranla biraz daha eleştirel olarak değerlendirilecektir. Öncelikle, her iki bölümün de aslında nitelik olarak diğer bölümlere kıyasla, teknik olarak çok zayıf olmadığı ifade edilmelidir. Ancak, yoğunluklu olarak İç Anadolu'daki Türk evlerinin gelenekselden moderne geçiş sürecinin değerlendirildiği bir araştırmada, ani bir geçişle gurbetçi evlerini konu edinmek, araştırmanın önceki simetrik gidişatını kesintiye uğratmakta ve kısmen bağlantısız kalmaktadır. Bununla beraber, üçüncü ve son bölümde de benzer bir problem gözlenmektedir. Bir anda saha araştırmasında elde edilen bulgulardan, daha teorik bir tartışmaya geçiş yapılmakta ve bu durum, araştırmanın tarzı konusunda kafa karıştırmaktadır. Aynı zamanda, sokak, mahalle ve balkon ile ilgili, görüşmecilerin söylemlerinin dile getirilmemesi noktasında da bir eleştiri getirilebilir. Çalışmanın daha geneline bakıldığında ise, Türk evi incelemesinin mutfak ve oturma odası gibi evin en kamusal alanlarını içerdiği ancak diğer alanları konusunda neredeyse hiçbir şey söylenmediği ifade edilebilir. Bununla birlikte, ev kavramı ile ilgili teorik altyapı yetersiz görünmektedir.

Ancak bu eleştiriler bir kenara bırakılırsa, kısıtlı bir literatüre sahip olan ve oldukça önemli bir araştırma konusu olan Türk evlerine dair yapılan bu özgün ve nitelikli araştırmanın oldukça değerli olduğu ifade edilmelidir. Araştırmada, Türk evi özelinde ev kavramının karşıtlık düzeyindeki farklı boyutlarına dair önemli çıkarımları yapılmıştır. Bununla birlikte, bu tür bir araştırma, oldukça farklı kültürleri ve yaşam tarzlarını içeren Anadolu coğrafyasının farklı bölgelerinde, farklı ev tarzları üzerine birçok farklı (ve önemli) araştırma potansiyelini okuyucuya hissettirmesi nedeniyle de oldukça değerli olduğu eklenebilir.

Kaynakça

Kurt, S. (2021). *Haneden Ev Haline: "Türk Evi"nde Mimari, Düzenleme, Pratik*. İletişim Yayınları.